

Op 28 februari en 1 maart 1978 gaf dr. Joan HEMELS, wetenschappelijk medewerker aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen, op uitnodiging van het Departement Communicatiewetenschappen (K.U.Leuven) twee gastlezingen. De eerste lezing werd in het vorig nummer opgenomen. Hieronder vindt men het eerste deel van het tweede referaat ; voor het tweede gedeelte wordt naar een volgend nummer verwezen.

veranderende verhoudingen binnen de dagbladonderneming

1. de stakingsproblematiek

joan hemels

Stakingen appelleren niet alleen aan het verstand, maar ook aan emoties.

Hoe paradoxaal het ook mag klinken, in deze tijd van werkloosheid is althans in Nederland het stakingsrecht volop in discussie. Dit geldt voor staken in het algemeen (1) en voor stakingen in dagbladondernemingen in het bijzonder. Het toegekende of opgeëiste recht van werknemers en werkgevers op collectief optreden in gevallen van belangengeschillen in het dagbladbedrijf, leidt ook in andere westeuropese landen tot acties die de aandacht trokken. In de Bondsrepubliek beschikken de dagbladuitgevers evenals andere werkgevers nog steeds over het wettelijk toegestane middel van de algehele uitsluiting van alle, óók de werkwillige en niet georganiseerde werknemers, zonder uitbetaling van loon of sociale lasten. De zogenaamde 'Aussperrung' is slechts volgens de constitutie van de deelstaat Hessen verboden, maar op grond van verschillende gerechtelijke uitspraken blijkt het ook daar een wettig strijdmiddel te kunnen zijn dat de werkgevers mogen gebruiken, wanneer er sprake is van zware sociale conflicten. Bij de stakingen van 1976 en 1978 werd de uitsluiting ook toegepast met het oogmerk de vakbond te verplichten tot massale uitkeringen uit de stakingskas. Stakende en uitgesloten leden van vakbonden ontvangen daaruit driekwart van hun loon.

Wat Nederland betreft is het middel van de staking door journalisten ook geen academische kwestie meer. Op 15 februari 1978 had de nog jonge Stichting Geestelijke en Ethische Aspecten van de Journalistiek een symposium georganiseerd over het thema 'stakingsrecht en informatieplicht'. De vraag werd gesteld of de werkgevers en de werknemers in het dagbladbedrijf niet gezamenlijk tot

spelregels zouden moeten komen.

Zo'n bijzondere regeling zou een staking niet altijd behoeven uit te sluiten, maar zo mogelijk wel kunnen vermijden. In geval van een staking zouden spelregels ook goede diensten kunnen bewijzen.

De zich wijzigende verhoudingen binnen de dagbladonderneming als zenderorganisatie raken de persvrijheid, uitgeversvrijheid, journalistenvrijheid, stakingsvrijheid en de informatievrijheid van de burger, voor zover al deze vrijheden al bestaan. Behalve de overheid spelen een rol: de uitgevers, de journalisten als beroepscommunicatoren, de grafici en het administratief personeel, indirect ook de adverteerders en de lezers van kranten. Hoe belangrijk de grafici in dit verband zijn, blijkt eerst in de laatste jaren in Nederland waar stakingen ongeacht de bedrijfstak altijd al zeldzamer zijn geweest dan in andere westeuropese landen. De Nederlandse zettters hebben recentelijk aangekondigd scherper te zullen letten op hun rechten.

Krantenstakingen

'Krantenstaking' is de taalkundig mischien niet zo fraaie, maar wel ingeburgerd geraakte aanduiding voor een situatie waarin kranten door een arbeidsconflict binnen de zenderorganisatie niet op de normale wijze verschijnen. De oorzaak kan liggen bij werkweigering van (een deel van) het technisch personeel, de administratieve medewerkers of de journalisten of van meer dan één van de genoemde categorieën. Wanneer niet de productie, maar de distributie van al gedrukte kranten door stakingen van de chauffeurs en/of de verkopers onmogelijk gemaakt wordt, spreekt men ook wel van een kran-

tenstaking. Dit is zeker niet het geval, wanneer de overheid kranten een verschijningsverbod oplegt, hoewel de gevolgen voor de uitgevers, de adverteerders en de lezers in dit geval veelal dezelfde zijn als wanneer er gestaakt wordt door werknemers in het productieproces of wanneer de distributie stopt. Een staking is daarom zo bedreigend voor kranten, omdat zij alle inkomsten doet opdrogen, terwijl de vaste kosten van de nog steeds zeer arbeidsintensieve bedrijfstak blijven drukken. Kranten zijn bijna altijd voor het grootste gedeelte afhankelijk van de inkomsten uit advertenties en voor de rest van inkomsten uit abonnementen en de verkoop van losse nummers. De schade van de gederfde inkomsten kan - anders dan bij de meeste andere bedrijfstakken - niet ten dele door produktieverhoging na de staking worden ingehaald. De economie van het dagbladbedrijf verdraagt stakingen moeilijk: een staking van een week kan een jaarwinst vernietigen en een staking van een maand kan de genadeslag betekenen voor marginale dagbladondernemingen. In het buitenland, voor zover daar het systeem van losse verkoop overheerst, worden bovendien de wederverkopers ernstig gedupeerd. De economie van een land lijdt schade door het verminderen of geheel wegvallen van de mogelijkheid om in dagbladen te adverteren. Daarbij komt tenslotte nog de principiële kwestie van het niet optimaal functioneren van de informatievoorziening waarop krantenlezers niet rekenen en waaraan zij geen schuld hebben.

In de Verenigde Staten speelde de harde houding van de tien grafische en daarmee verwante vakbonden al vroeg een rol bij het verdwijnen van bekende kranten. Door allerlei misstanden in de grafische industrie konden deze bon-

den in de jaren twintig en dertig een machtspositie verwerven ten opzichte van de eigenaars van kranten. Automatisering van de produktie en de daarvoor noodzakelijke omscholing van het personeel werd in de jaren vijftig en zestig tegengewerkt, zodat er alom sprake was van overbezetting. Ook was een minder gelukkige ontwikkeling in de sfeer van de uitgevers van dagbladen begonnen. Geldschietters die vreemd stonden tegenover kranten maakten er zich meester van.

In de Amerikaanse persgeschiedenis spelen de vakbondsonderhandelingen en de krantentransacties een even belangrijke rol als de winst- en verliescijfers, de oplagecijfers en de fusiebesprekingen.

In 1947 beleefde Chicago een staking van tweeëntwintig maanden en in 1950 stonden de drukpersen in Pittsburg vijftig dagen stil. Tussen 1951 en 1961 telde men 187 stakingen bij 288 Amerikaanse dagbladen. In 1963 verdween na een staking van 114 dagen, begonnen in 1962, The New York Daily Mirror (oplage 800.000 exemplaren). Medio augustus 1966 bezweek na een staking van 113 dagen The New York Herald Tribune (oplage 200.000 exemplaren). John Hay Whitney, de miljonair die sinds 1958 van laatstgenoemde krant eigenaar was, kon het niet eens worden met Bert Powers, de voorzitter van de Printers'

Union. Whitney wilde van de Republikeinse Trib en twee andere New Yorkse dagbladen, The New York Journal American en The World-Telegram & Sun, een nieuwe krant: The World Journal Tribune, maken. Tien verschillende vakbonden maakten de verschijning van dit nieuwe dagblad onmogelijk door een staking.

De opheffing van de Trib was uiteindelijk het gevolg van de halsstarrige houding van de vakbond van de drukkers; met de andere bonden had Whitney al een accord bereikt. De voorgenomen fusie van de drie kranten zou het aantal werknemers van 5.700 tot 2.500 herleid hebben.

Door de opheffing van de Trib werden 800 mensen meer ontslagen (2).

De situatie in de wereld van de Amerikaanse vakbonden is ingewikkelder, omdat de geschoolden en ongeschoolden afzonderlijk georganiseerd zijn. De journalisten en het administratief personeel zijn georganiseerd in de Newspaper Guild, dat inmiddels de leidende positie van de Printers' Union heeft overgenomen.

De langste staking in de geschiedenis van de Franse pers duurde zevenentwintig maanden en speelde zich af van 3 maart 1975 tot 11 juli 1977 bij Le Parisien Libéré in Parijs. De directie van deze krant had besloten op een kleiner formaat over te gaan en tweeëntwintig re-

gionale edities af te stoten. Daardoor zouden 52 journalisten en 233 andere werknemers ontslagen worden. Toen de zeshonderd werknemers van de krant in staking gingen, sloot de conservatieve directeur Emilien Amaury twee Parijse drukkerijen, ontsloeg een groot deel van zijn personeel en liet zijn krant drukken in St.-Ouen met behulp van niet-georganiseerd personeel. Doordat collega's van andere kranten sympathiseerden met de werknemers van Le Parisien Libéré kon twaalf keer geen enkele Parijse krant verschijnen. Toen Amaury op 2 januari 1977 stierf, slaagde zijn opvolger Claude Bellanger - in het voorjaar van 1978 overleden - er in een compromis te bereiken met het Syndicat du Livre van de Confédération Générale du Travail. Van de ontslagen werknemers werden er 110 weer in dienst genomen, konden er veertig bij andere Parijse ondernemingen werk vinden en kregen er 85 vervroegd pensioen en een schadevergoeding van tienduizend Franse francs.

Een recente staking bij Berlingske Tidende in Kopenhagen duurde van 31 januari tot 21 juni 1977. Als gevolg van automatisering van het zetten en de noodzaak de produktiekosten te drukken was ontslag aangezegd aan driehonderd typografen van Berlingske Tidende. Begin april 1977 breidde de staking zich uit, zodat Denemarken ge-

(ADVERTENTIE)

DELGAY

**audio-visueel didactisch materiaal
C.C.T.V.**

**koningsstraat 219, 1030 brussel
tel. 02. 219 14 59**

durende bijna drie weken bijna geheel verstoken bleef van de normale kranten. De administratieve staf van technische afdelingen van Berlingske Tidende maakte een noodkrant; toen de verspreiding hiervan onmogelijk gemaakt werd, raakte de politie slaags met de stakers.

De Britse grafische bonden

Van 'klassieke' stakingen waarbij kranten niet kunnen verschijnen als gevolg van werkweigering door zettters en/of drukkers biedt Groot-Brittannië bekende en evenzeer beruchte voorbeelden.

Hoewel het aantal stakingen in de tweede helft van de jaren vijftig vergeleken met de laatste acht jaar beperkt bleef, moet men de stakingen van zettters, drukkers en andere groepen werknemers in de dagbladondernemingen zien in het licht van de angst van de 'lords of Fleet Street' voor de commerciële televisie die in 1955 haar intrede in de Britse omroep had gedaan. Kort voor de verkiezingen van 18 juni 1970 brak een staking uit bij de landelijke kranten in Londen en Manchester. De uitgevers van deze bladen, verenigd in de Newspapers Publishers' Association (NPA) wensten niet in te gaan op de looneisen van de grafische vakbond voor beter geschoolden, de National Graphical Association (NGA) en die van de Society of Graphical and Allied Trades (SOGAT), waarvan op dat moment tachtig procent van het niet-journalistieke personeel van alle Britse kranten lid was.

Tussen 1966 en 1971 maakten de leden van de National Society of Operative Printers and Assistants (NATSOPA) namelijk ook deel uit van de SOGAT. De fusie werd weer ongedaan gemaakt, zodat op dit moment de NATSOPA 58.000 leden (zowel in de zetterijen als in de drukkerijen te werk gesteld), de SOGAT 183.000 leden (vooral in de verzendafdeling werkzaam) en de NGA 110.000 leden heeft. De staking van 1970 kreeg veel publieke aandacht en bracht ook de ingewikkelde verhoudingen in de wereld van de grafische vakbonden in de publiciteit. Eerst in het interimrapport van de Royal Commission on the Press onder voorzitterschap van O.R. McGregor dat in 1976 onder de titel 'The national newspaper industry' aan het parlement werd aangeboden, werd precies aangegeven wie in de krantenindustrie bij welke vakbond aangesloten is.

Na 1970 werden loonconflicten in de grafische industrie onder invloed van de technologische ontwikkeling langzaam maar zeker omgebogen tot sociale conflicten waarbij het behoud van de werkgelegenheid voorop kwam.

Volgens een rapport van de Economist Intelligence Unit kostte de overbezetting in de krantendrukkerijen van Fleet Street in 1970 al 3,5 miljoen pond sterling per jaar. Een in 1967 in Belfast geïnstalleerde offstetrotatiepers die geschikt was voor het drukken van uitgaven in kleuren stond drie jaar later nog stil, omdat SOGAT en NGA nog vuchten over de vraag op welke basis hun leden ermee zouden gaan werken (3).

De structuur van de bij de dagbladproductie betrokken vakbeweging is als volgt. De eerste productiefase van de krant ligt bij de redactie en de advertentieafdeling. Journalisten zorgen voor de kopij en de administratieve medewerkers behandelen de advertentieopdrachten. De eerstgenoemden zijn georganiseerd in de National Union of Journalists (NUJ).

Onder de journalisten ontstond grote onrust, toen de Trade Union and Labour Relations Act 1974 'closed shop'-overeenkomsten mogelijk maakte tussen werkgevers en vakbonden. De vraag was, wat dit voor de journalisten betekende. Voor de andere werknemers hield de wettelijke regeling in ieder geval in, dat tussen directies en vakbonden overeenkomsten kunnen worden afgesloten op grond waarvan de personeelsleden georganiseerd moeten zijn, mits in de bewuste onderneming al zeventig tot tachtig procent lid van een vakbond is. Soms gebeurt het dat iemand na zijn indiensttreding alsnog lid wordt.

Binnen de NUJ is tot nu toe nog verdeeldheid over de closed shop. Bovendien bestaat er nog een kleine vakbond van journalisten, het Institute of Journalists, met 2.500 leden, die zich hevig verzet tegen het invoeren van de closed shop. De winstgevende kranten The Sun en The Daily Mirror (4) hebben het systeem al ingevoerd. Een uitvloeisel hiervan is, dat alles wat door een journalist gedaan kan worden ook door een journalist gedaan moet worden. Vaste columns van politici en voetballers zouden eigenlijk niet meer mogelijk zijn. Wel zou iemand de ene keer in deze en de andere keer in gene krant kunnen schrijven. Zo zou volgens de voorstanders van de closed shop de vrijheid van

meningsuiting niet aangetast worden. De tegenstanders beweren echter, dat kranten wel van interessante rubrieken beroofd zouden worden.

Als uitvloeisel van de discussies over de closed shop voor journalisten kwam inmiddels de Trade Union and Labour Relations (Amendment) Act 1976 tot stand. Daarin wordt voorzien in de voorbereiding door de bedrijfstak zelf van een handvest voor de pers ('code of practice') om de belangen van de journalisten, de medewerkers en anderen die artikelen voor kranten schrijven veilig te stellen. Binnen een jaar had het handvest op tafel moeten liggen, maar dat is niet gebeurd. Daarom kan de voor de werkgelegenheid verantwoordelijke minister op dit moment, na raadpleging van de bedrijfstak en onder goedkeuring van het parlement, een handvest opleggen.

Diegenen die huiverig staan tegenover closed shop voor grafici brengen in het geding, dat de besturen van de vakbondsafdelingen bij kranten, de zogenaamde 'chapels' (5), de redactionele koers van de krant op democratische wijze zouden kunnen gaan beïnvloeden of zelfs bepalen.

Anderen daarentegen die zich sterk willen maken tegenover de werkgevers, betogen dat al zeer weinigen de kranten in eigendom hebben en zo de persvrijheid bedreigen. Wanneer zich nu stakingen in de Britse pers voordoen, wordt de staking van een wapen in de loon- en arbeidsvoorwaardenonderhandelingen via een pressiemiddel voor behoud van de werkgelegenheid een strijdmiddel om ideologisch geïnspireerde doelstellingen te realiseren. Op de machtsstrijd en de vraag wie binnen de krantenonderneming (mee) beslist, komen we terug in het tweede deel van deze bijdrage, dat als een afzonderlijk artikel gepubliceerd zal worden.

De administratieve stafleden van de krant zijn voor het grootste gedeelte bij de vakbond van de werknemers met een lagere opleiding, de SOGAT, aangesloten. Hiermee komen we in de tweede fase van het produceren van kranten, die van het zetten, opmaken, clicheren, corrigeren en typen.

Diegenen die deze werkzaamheden verrichten zijn voornamelijk aangesloten bij de hiervoor genoemde NGA en bij de SLADE, dit is de Society of Lithographic Artists, Designers, Engravers en Process Workers, met ongeveer 17.000 leden. In Schotland bestaat dan nog de

STA (Scottish Typographical Association) die te beschouwen is als het equivalent van de Engelse NGA. Nu de NATSOPA sinds 1971 weer onafhankelijk van de SOGAT functioneert staat de afkorting voor National Society of Operative Printers Graphical and Media Personnel. In 1974 formeerde het overkoepelende orgaan van de Britse vakbeweging, de Trades Union Congress

(TUC) een Printing Industries Committee om de met elkaar rivaliserende grafische vakbonden een gespreksforum te bieden.

Er is een voor buitenstaanders niet zo inzichtelijke en zeker niet efficiënte afbakening van taken en bevoegdheden. SOGAT-leden verdienen met nagenoeg hetzelfde werk 87,5 procent van het salaris van de NGA-leden, hetgeen leidt tot

een slechte onderlinge verstandhouding (6).

De complexiteit van de grafische vakbonden heeft een ingewikkelde loonstructuur, zware concurrentie tussen de bonden onderling en het afsluiten van productiviteitsovereenkomsten ('productivity deals') van één bond met afzonderlijke krantendirecties veroorzaakt. Wanneer de ene vakbond een accord heeft bereikt, staat de andere al voor de directiekamer om voor zijn leden de buit binnen te halen. Omdat de NGA het verschil in beloning wil handhaven, ontstaat de spiraalbeweging die sinds de jaren vijftig mede tot opheffing van de Empire News, de News Chronicle, de Daily Herald, The Star, de Sunday Citizen, de Sunday Dispatch en de Sunday Graphic heeft geleid (7). In de twee vette decennia voor de pers na de Tweede Wereldoorlog stelden de dagbladdirecties zich over het algemeen te toegeeflijk op en trokken zo de verhoudingen steeds verder scheef. Op dit moment hebben de Britse krantenondernemingen naar schatting 30 procent teveel personeel in dienst en wordt de technische outillage niet tijdig vernieuwd.

(ADVERTENTIE)

NIEUWIGHEDEN

Lil-tsje, e.a.

CHINA WIE TEGEN WIE ?

Een muurkrant van de
oppositie buiten de partij

400 fr.

Ivan Illich, e.a.

De deskundige : vriend of vijand ?

240 fr.

Guido Naets
Europa ABC

325 fr.

Europa 1979

200 fr.

Les réseaux pensants
Télécommunications et
société Alain Giraud, e.a.

441 fr.

Jean Dierickx
L'Anglais du journalisme
Analyse, Glossaire, Exercices

500 fr.

STANDAARD BOEKHANDEL

Naamsestraat 57, 3000 Leuven

Fleet Street als straat der zuchten

Begin januari 1975 brachten herhaalde prikacties van de NGA de Britse pers in grote moeilijkheden. Edities van steeds verschillende kranten konden niet gedrukt worden. De acties leken voornamelijk gericht te zijn op kranten die deel uitmaakten van winstgevend concerns.

Bij de prikacties ging het om veilig stellen van de loonvoorsprong van NGA-leden. Op 14 november 1975 verschenen in Londen met uitzondering van de vroege edities van de kommunistische Morning Star geen landelijke kranten. De sympathiestaking van één dag van de 650 technici die de persen onderhouden, kostte de pers meer dan één miljoen pond sterling. Aanleiding tot de staking was een conflict over loonsverhoging tussen de 96 technici van de Daily Express-groep en de directie.

In 1976 kwam een gemengde commissie van directies, journalisten en grafici bij elkaar om een saneringsplan voor de bedrijfstak op te stellen. In november van hetzelfde jaar werd overeenstemming bereikt over een actieplan met de voorwaarden voor modernisering, met name door introductie van het foto-

grafisch zetten, van de Britse landelijke pers. De invoering van het fotozetten en de geleidelijke vermindering van de overbezetting zou niet tot gedwongen ontslagen leiden. Toen de leden van de grafische bonden uiteindelijk het reorganisatieplan toch nog verwierpen, begon een reeks van conflicten bij de Londense pers met als inzet het behoud van de werkgelegenheid.

Op 28 december 1976 verschenen bijna alle landelijke ochtendbladen niet. De betrokken grafici eisten extra beloning voor het werken op 27 december, officieel een vrije dag. Wel verschenen de Daily Express en The Guardian.

Op 13 januari 1977 verscheen The Times niet. Hoofdredacteur William Rees-Mogg wilde een artikel publiceren waarin de ex-hoofdredacteur/eigenaar van het zondagsblad The Observer, David Astor, schreef over de voor de pers en de persvrijheid funeste houding en praktijken van de grafische bonden. De directies zouden zich onder druk steeds weer gewonnen geven uit vrees voor langzaam-aan acties en andere, soms subversieve handelingen die de produktieschema's verstoorden. De redacties zouden er niet over (durven) schrijven om voor hun kranten geen represailles uit te lokken. Eerst weigerden de grafische bonden bij The Times de tekst te zetten en te drukken; later eiste de NATSOPA nog slechts het recht op om onmiddellijk bij wijze van weerwoord commentaar te geven, hetgeen de redactie in beginsel niet onredelijk voorkwam. De NGA wenste echter aanvankelijk enige alinea's geschrapt te zien en later - in plaats van schrappingen - een zin toe te voegen waarin de bond zich distantieerde van het artikel en een antwoord aankondigde. Dit ging de hoofdredacteur te ver, zodat de verliesgevende Times op 13 januari niet verscheen.

Het omstreden artikel werd de volgende dag wel opgenomen. In het Lagerhuis leidde het conflict nog tot een heftig debat over de 'censuur' van de grafische vakbonden (8).

The Times Newspapers Group leed in 1977 door stakingen en werkonderbrekingen een verlies van ruim één miljoen pond sterling. Bij de productie van de verschillende kranten in dit concern zijn vierduizend personen betrokken. Eind maart 1978 werd The Times opnieuw door een staking getroffen. De krant verloor in zes dagen tijd 1,8 miljoen exemplaren. Het zondagsblad The

Sunday Times kon twee keer niet verschijnen en ook The Guardian, die gedeeltelijk bij The Times Newspapers Ltd. wordt gedrukt, deelde in de misère. De oorzaak lag bij de onderhoudsmonteurs die eisen hadden ingediend, deze niet ingewilligd kregen en toen weigerden tegen Pasen overwerk te verrichten. Ze werden ontslagen, gaven iets toe en werden weer in dienst genomen met de belofte van verdere onderhandelingen. Opgelost was daarmee niets. In april maakten de kranteninpakkers van The Times al weer moeilijkheden die leidden tot een staking.

In de eerste drie maanden van 1978 verloren de kranten van Fleet Street 27 miljoen exemplaren, doordat telkens weer een groep personeelsleden van één van de acht landelijke dagbladen, de zeven landelijke zondagsbladen en de twee Londense avondbladen (9) langzaam werkten of staakten.

In dit verband werd wel gesproken van de zelfmoordacties in de straat der zuchten. De populaire dagbladen met de grootste oplagen verloren de meeste exemplaren: The Sun 7,8 miljoen, The Daily Mirror en The Daily Telegraph elk ruim 5 miljoen. Vanaf 1 januari tot eind mei 1978 verloren de zeventien kranten in totaal al 55 miljoen exemplaren. Elk dagblad en vijf van de zeven zondagsbladen werden door meestal onofficiële acties getroffen. The Sun werd het zwaarst getroffen met een verlies van 23,6 miljoen exemplaren. In april kwam geen enkel dagblad normaal uit.

Door niet of weinig over hun eigen problemen te schrijven houden veel Britse kranten een journalistieke traditie hoog en voorkomen ze tegelijkertijd problemen met de vakbonden. Dat sommige directies door hun aarzelende houding de chaotische toestanden in de hand werken, wordt inmiddels wel erkend. Door bij wilde acties toe te geven wat zij in officiële onderhandelingen hebben geweigerd, ondermijnen de directies het gezag van de vakbondsbestuurders. Deze blijken steeds meer moeite te hebben hun leden in de hand te houden. De NGA is daarom een hardere politiek gaan voeren, naar het lijkt. Zo werden eind mei 1978 veertien losvast werkende assistent-drukkers van het zondagsblad The Observer geschorst als begin van een disciplinair onderzoek. De betrokken werknemers hadden geweigerd de garantie te geven dat dit zondagsblad ongestoord zou kunnen verschijnen, ondanks een ge-

schil over extra mankracht. De eis was, dat de groep met vijf man uitgebreid zou worden, hetgeen de directie weigerde. In het weekeinde van 14 mei kon The Observer in het geheel niet en op 21 mei slechts met een beperkte noodeditie verschijnen.

De hardere houding van het NGA-bestuur tegenover de eigen achterban moet uitsluitel geven over de vraag wie de macht in de vakbond bezit: de centrale leiding of de afdelingen ('chapels') in de verschillende bedrijven. De directies zullen meer ruggegraat moeten tonen.

Een probleem bij het terugdringen van de overbezetting vormt het feit dat zelfs genereuze afvloeiingsregelingen voor de hoogbetaalde zettters niet aantrekkelijk genoeg zijn. Zo zouden sommige linozettters bij The Daily Telegraph bijna twee keer zoveel verdienen als een parlementslid en meer dan chirurgen, directeurs van kleine bedrijven en journalisten.

Journalisten van The Daily mirror zouden gemiddeld vijfduizend gulden minder verdienen dan de beter betaalde zettters van dezelfde krant.

De problematiek van de krantenstakingen in Groot-Brittannië zou gemakkelijker opgelost kunnen worden, wanneer alle werknemers in de krantenindustrie zich bij één vakbond zouden kunnen aansluiten. Slechts de journalistenbond NUJ is niet afkerig van fusies met drukkers- en zetttersbonden, zodat de kans op samensmeltingen niet groot is. Bovendien verwachten de journalisten van een fusie hogere lonen.

Bondsrepubliek : recente stakingen

Werd in de Bondsrepubliek van 28 april tot 12 mei 1976 nog gestaakt om iets meer (10) loonsverhoging, van 27 februari tot 21 maart 1978 vond een zeer omvangrijke krantenstaking plaats met als inzet de invoering van de nieuwe technieken in de zetterij. Na een jaar onderhandelen was begin 1978 nog geen overeenstemming bereikt over met name het punt van de verrichtingen aan het beeldscherm door niet-grafici, bijvoorbeeld door journalisten. Een aanvankelijke overeenkomst, bereikt na spontane stakingen op bijvoorbeeld 9 februari 1978 bij eenentwintig kranten, werd door de leden van de werknemersbond IG Druck und Papier als richtsnoer voor een nieuwe collectieve arbeids-overeenkomst afgewezen. Aan het

overleg was van de zijde van de werkgevers-uitgevers deel genomen door de Bundesverband Deutscher Zeitungsverleger (BDZV) en de Bundesverband Deutscher Zeitschriftenverleger (BDZ). Behalve de IG Druck und Papier was ook de delegatie van de Deutscher Journalisten-Verband bij de onderhandelingen betrokken geweest. Hetzelfde geldt voor de bij de IG Druck und Papier aangesloten Deutsche Journalisten-Union.

Als werkgeversbond moet ook nog genoemd worden de Bundesverband Druck.

De overeenkomst van de onderhandelingsdelegaties hield in, dat de zettters nog tenminste vijf jaar in het genot van al hun oude rechten gelaten zouden worden. Toen de werkgevers bij drukkerijen, kranten en tijdschriften weigerden de onderhandelingen met de IG Druck und Papier opnieuw te openen, beantwoordde de vakbond deze afwijzing met speerpunctaties, het eerst bij de Süddeutsche Zeitung in München. In circa twintig bedrijven volgden onmiddellijk spontane stakingen, zodat op 28 februari al acht kranten niet konden verschijnen. Hoewel van de Bundesverband Druck zesduizend drukkerijen deel uitmaken, was de staking speciaal gericht tegen de driehonderd kranten- en tijdschriftendrukkerijen. Vanaf 3 maart verschenen geen landelijke en nauwelijks nog regionale kranten. Bij vijftientig drukkerijen hadden de directies de poorten gesloten uit solidariteit met de door stakingen getroffen collega's. Slechts een gering deel van de totale oplage van 21 miljoen exemplaren dagbladen kon nog verschijnen. Door de uitsluiting konden de werkgevers ook voorkomen, dat de vakbond uitmaakte welke krant wel of niet kon verschijnen met het gevaar van het scheef trekken van concurrentieverhoudingen. Uitsluiting legde zoveel bedrijven plat, dat van de 350 dagbladen er op bijvoorbeeld 15 maart 327 niet verschenen. De strijd escaleerde er echter ook snel door.

Uitsluiting werd ervaren als een vorm van politieke en economische chantage die - volgens de machtige federatie van vakverenigingen, de Deutsche Gewerkschaftsbund (DGB) in 1976 - in een moderne democratische staat elk bestaansrecht verloren had.

Op 20 maart kwam een raamovereenkomst tussen de vakbond en de werkgeversorganisaties tot stand. Op grond daarvan zullen de nu werkzame zettters

en daarmee gelijk te stellen beroepskrachten tot aan hun pensionering het verschil tussen hun tegenwoordige en het toekomstige loon krijgen bijgepast. Voor andere, niet aan zettters gelijk te stellen krachten geldt, dat zij acht jaar na de invoering van de nieuwe technieken bij voorrang voor bepaalde werkzaamheden aan de beeldschermen te werk gesteld zullen worden. De werknemers die door deze wijzigingen getroffen worden, ontvangen nog zes jaar lang het verschil tussen oud en nieuw loon bijgepast. Werknemers die aan de nieuwe apparaten geen arbeidsplaats kunnen vinden, worden met behoud van hun huidige loon binnen het bedrijf omgeschoold. Het inbrengen van teksten van derden op de beeldschermen mag van redacteurs niet verlangd worden. Alleen die journalisten die tot nu toe op de redacties hun eigen teksten op de schrijfmachine uittikten, zullen in de toekomst hun artikels op de nieuwe 'video-zetmachines' mogen schrijven. Zowel de DJV als de DJU waren met deze in de raamovereenkomst opgenomen afspraak ingenomen.

Volgens de IG Druck zouden sinds 1971 al 35.000 arbeidsplaatsen voor zettters verloren gegaan zijn. Van de in 1978 nog 40.000 zettters zouden er op korte termijn nog 10.000 overbodig worden.

De grafici in Nederland

Wanneer Nederlandse grafici - zeer zelden - staakten, reageerden zij op onvrede in de gehele vakbeweging en waren geen specifieke eisen van de grafische bonden in het geding. Niet zo bekend is de staking bij een aantal dagbladondernemingen in oktober 1963. De drukkers en zettters van De Telegraaf begonnen een wilde staking van zestig uur waardoor ook de in hetzelfde bedrijf vervaardigde dagbladen de Volkskrant en Het Parool niet konden verschijnen. Vijfhonderd medewerkers van het technisch bedrijf van de Nieuwe Rotterdamse Courant in Rotterdam sloten zich bij de staking aan. Op 17 februari 1975 verscheen het Dagblad van het Oosten niet door een staking van de redactie in verband met de voorgenomen verkoop van de krant aan de Uitgeversmaatschappij Van der Loeff BV, nadat Kluwer BV in Deventer op 1 januari 1975 zijn aandelenpakket in zijn geheel had overgedaan aan Tijn BV in Zwolle die toe slechts mede-eigenaar was ge-

weest met een aandelenpakket van ongeveer een derde.

Op 18 januari 1977 ontvingen de abonnees van drie regionale kranten in oostelijk Nederland geen krant als gevolg van een niet door de grafische vakbonden aangekondigde werkweigerings van de tweehonderd grafici van Van der Loeff BV in Enschede. Op 8 februari werd in hetzelfde bedrijf gestaakt; dat was ook het geval bij het dochterbedrijf in Arnhem, zodat de daar vervaardigde twee regionale kranten met twee kopbladen evenmin konden verschijnen. In dezelfde periode werd kortere of langere tijd gestaakt bij De Gelderlander Pers in Nijmegen, bij de Nederlandse Dagblad Unie (Algemeen Dagblad en NRC Handelsblad) in Rotterdam en bij de Provinciale Zeeuwse Courant in Vlissingen. De opzet was kracht bij te zetten aan de vakbondseis van handhaving van de automatische prijscompensatie. De Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ) die sinds 1 januari 1976 bij de Federatie Nederlandse Vakbeweging is aangesloten, verklaarde zich met de genoemde vakbondseis solidair. Toen op 17 februari alle kranten weer verschenen, speelden de stakingen nog een rol bij de CAO-onderhandelingen tussen de NVJ en de Vereniging De Nederlandse Dagbladpers (NDP). De invoering van de vijfdaagse werkweek voor journalisten, uiterlijk per 1 januari 1978, maakte deel uit van het accoord dat NVJ en NDP na langdurige onderhandelingen bereikten.

De automatisering van de tekstverwerking bij de dagbladondernemingen (11) verliep in Nederland vergeleken met Groot-Brittannië en de Bondsrepubliek bijzonder soepel. Doordat de Nederlandse uitgevers al omstreeks 1970 met de voorbereidingen of de uitvoering begonnen, draagt de invoering van met name het fotografisch zetprocédé nu al bij tot een verbetering van de rentabiliteit van de meeste dagbladondernemingen. Een gelukkige omstandigheid was, dat de grafische bonden van het begin af aan loyaal hebben meegewerkt. Wel hebben zij zware regelingen geëist en gekregen.

Zo moet een werkgever die over reorganisatie denkt, in dat stadium de bonden al inlichten. Gezamenlijk wordt dan uitgemeakt hoe de gevolgen voor het personeel wat betreft functiewijziging, overplaatsing en omscholing worden uitgewerkt. Sinds twee jaar werkt een gezamenlijk bureau Werkgelegenheid;

de werkgevers moeten er iedere vacature melden en ook worden er de werkloze grafici ingeschreven. Van grote werkloosheid is geen sprake, maar het werknemersbestand neemt wel af. Het aantal grafische werknemers in de dagbladondernemingen steeg tussen 1961 en 1964 nog van 5627 tot 6768 (het aantal journalisten steeg in deze jaren van 1778 tot 1993, terwijl het aantal administratieve medewerkers nauwelijks steeg, namelijk van 3634 tot 3667). Tus-

sen 1968 en 1975 daalde het aantal grafici en technici in de dagbladondernemingen van 4362 tot 3549. Het concentratieproces en de opheffing van dagbladen hebben deze daling mede bevorderd. Het aantal journalisten vertoont nog steeds een stijgende lijn. Bij alle Nederlandse dagbladen is de personeelsvermindering goed opgevangen door een voorzichtig personeelsbeleid in de jaren vóór de invoering van het fotografisch zetten.

Hoewel het aantal arbeidsplaatsen verminderde, hoefde uiteindelijk niemand onvrijwillig ontslagen te worden. Voor 57,5-jarigen en ouderen kwam bij reorganisaties en fusies een inkomensgarantie tot aan hun pensioen. In de overgangsfase kampten de dagbladondernemingen vaak met een te krappe personeelsbezetting, zowel voor het hierboven aangeduide voorzichtige beleid als door de noodzaak een groot aantal werknemers om te scholen. Gepensioneerde zettters sprongen vaak tijdelijk bij.

In de laatste tijd bestaan er spanningen tussen de werkgevers en de werknemers in de grafische industrie over de interpretatie van de afspraken die na de stakingen over de prijscompensatie van begin 1977 gemaakt zijn met betrekking tot de grensafbakening van grafisch en ander werk. In de bladen van de grafische bonden (*Stuwing* van de Grafische Bond/Nederlands Katholiek Vakverbond, *Grafia* van de Algemene Nederlandse Grafische Bond en het *Grafische Orgaan* van de Nederlandse Christelijke Grafische Bond/Christelijk-Nationaal Vakverbond) verschenen in het voorjaar van 1978 scherpe artikelen aan het adres van de dagbladondernemers (12). Door het niet nakomen van de in de collectieve arbeidsovereenkomst voor 1977 vastgelegde afspraken zouden de werkgevers arbeidsonrust in de bedrijfstak oproepen. Deze afspraken zijn ook in de CAO voor dagbladjournalisten van hetzelfde jaar opgenomen en behelzen enige niet geringe concessies van de grafische bonden. Het gevolg daarvan is dat Nederlandse journalisten sindsdien hun eigen kopij rechtstreeks via toetsenborden en beeldschermen in de computer mogen invoeren, als ondernemingsraad en/of personeelscommissies in de plannen hun advies gegeven hebben. Bovendien mag administratief personeel van de advertentieafdeling gerubriceerde advertenties die per telefoon zijn opgegeven, zelf 'on-line' in de zetterijcomputer invoeren. Verder mogen redactieassistenten eenvoudig tikwerk voor de redactie direct invoeren. Dit geldt ook voor het tikken van optisch leesbare kopij of via beeldschermen in te voeren eenvoudige kopij (13).

De grensafbakening tussen grafisch-technisch werk, administratief werk en journalistiek werk blijkt zo in Nederland als het ware te elfder ure toch nog een probleem te zijn. De grafische bonden

(ADVERTENTIE)

verschijnt
6 keer per jaar

opgericht
1972

DOEL

het publiceren van wetenschappelijke informatie over het vakgebied massacommunicatie voor wetenschappers en praktijkmensen.

INHOUD

artikelen

bijdragen over theorie, onderzoek en beleid

onderzoeksverslagen

korte weergave van lopend en recent afgesloten onderzoek

kroniek

verslagen van nationale en internationale bijeenkomsten en gebeurtenissen

boekbesprekingen

kritische bespreking en korte signalering van nederlandstalige en buitenlandse literatuur

Nieuwe abonnees kunnen zich opgeven bij Drukkerij H. Gianotten B.V. Bredaseweg 61, Tilburg, Nederland. Gewone abonnees (B.frs. 515) vermelden : naam, adres, woonplaats.
Studentenabonnees (B.frs. 315) vermelden : naam, adres, woonplaats, universiteit en collegekaartnummer.
Betaling geschiedt d.m.v. een acceptgirokaart die abonnees krijgen toegezonden van de firma Gianotten.

vrezen dat de werkgevers in de dagbladbedrijven de afspraken zo ruim interpreteren, dat er - zeker wat de voorbereidende afdelingen betreft - nauwelijks meer van grafisch-technische arbeid in het krantenbedrijf sprake zal zijn. Nieuwe opmaakapparatuur, gekoppeld aan een beeldscherm, zou dan ook door werknemers uit de administratieve sfeer bediend kunnen worden, met name voor de advertentiepagina's (13).

Nederlandse journalisten en stakingsrecht

Tijdens het in de aanhef van dit artikel genoemde symposium van 15 februari 1978 (13) over stakingsrecht en informatieplicht bleek de Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ) geen behoefte te hebben aan het inschakelen van een speciaal orgaan voor bemiddeling of afkoeling in geval van arbeidsconflict. De Nederlandse dagbladuitgevers toonden zich bij monde van de voorzitter van de Vereniging De Nederlandse Dagbladers (NDP) wel voorstanders van een onpartijdig lichaam dat niet betrokken was bij een van de CAO-partners en dat als college van wijze mannen en vrouwen bij een dreigende staking afkoelingsvoorstellen zou kunnen doen.

De NDP bleek sterk gehecht aan continuïteit in de informatievoorziening met het oog op de belangen van de lezers. Door staking zouden de journalisten tekort schieten in hun informatieplicht, zo betoogde een journalist, die daarmee een ander standpunt innam dan zijn journalistenvereniging. De jurist J.M. de Mey vertolkte als standpunt dat de vrijheid van meningsuiting en het recht op informatie - de basis voor de werkzaamheid van de journalist - als zodanig aan de burger geen aanspraak geeft tegenover journalisten. Wel zou een zelfgekozen informatieplicht van de journalisten gevonden kunnen worden in de persethiek. Grondrechten als het recht op vrije meningsuiting, aldus De Mey, hebben betrekking op de relatie tussen burgers en overheid. Ze zouden geen verplichtingen tussen burgers onderling, dus ook niet tussen journalisten en lezers, scheppen. Naar onze mening is deze visie niet meer te houden: in 1975 betoogden wij al dat in de Nederlandse wetgeving terecht nooit is vastgelegd wie wel en wie niet journalist is, zodat de verschillende rechten en vrijheden die deel uitmaken van de communica-

tievrijheid in theorie aan iedereen toekomen (14).

Zonder de grafici of journalisten het recht van staking te willen betwisten, kan men met het oog op de lezers streven naar procedures die het stakingswapen onbenut zullen laten. Informatieplicht als ethische opgave of wettelijk opgelegd moet onzes inziens niet uitsluitend beoordeeld worden in het licht van het voordeel voor de uitgever. Ook en vooral de lezer moet in de afweging van belangen betrokken worden. Dat krantenlezers zich in geval van zelfs een algehele krantenstaking nog zouden kunnen behelpen met andere media mag geen argument zijn, wanneer men gelooft in de eigen functie van de dagbladers temidden van de auditieve en audiovisuele massamedia. Een rompkraan zonder advertenties, te produceren door de stakende journalisten en grafici, zou een oplossing kunnen zijn. Dit idee werd tijdens het symposium van 15 februari 1978 geopperd en niet verworpen.

Noten

(1) Vgl. de dissertatie van M. ROOD: *Naar een stakingsrecht*, Deventer 1978, waarin onder meer gepleit wordt voor het ontwerpen van een 'stakingsovereenkomst' tussen werkgevers en werknemers.

(2) J.M. L(ÜCKER), *Tragedie in New York. De opkomst en ondergang van 'n prachtig dagblad*, in: *De Tijd* d.d. 20 augustus 1966. Zie ook: Th. LUYKX, *Evolutie van de communicatiemediën*, Brussel 1978, pp. 392-394. Tussen 1965 en 1975 verdwenen in New York vijf dagbladen.

(3) Voorbeeld van Jan STARK, *Britse kranten in greep van vakbonden*, in: *Algemeen Handelsblad* d.d. 9 juni 1970. Vgl. ook: LUYKX, a.w., pp. 360-378.

(4) Tussen *The Sun* en *The Daily Mirror* heerst al enige jaren een harde oplagestrijd. In het eerste halfjaar van 1977 behaalde de

Daily Mirror een betaalde oplage van 3.844.592 ex. tegen *The Sun* 3.722.731, zodat de strijd nu toch in het voordeel van eerstgenoemde krant beslist lijkt te zijn.

(5) Vakbondsafdelingen bij kranten heten 'chapels', omdat de grafici in de tijd dat vakbonden nog verboden waren, in de kapellen van de destijds vooruitstrevende methodistische kerk vergaderden. De werkelijke macht is steeds meer bij de 'fathers of the chapels' in plaats van bij de leiders van de vakbonden komen te liggen.

(6) Over de ingewikkelde arbeidsverhoudingen vindt men niets of veel te weinig in de recentere publikaties waarin de structuur van de pers behandeld wordt. Dit geldt niet alleen voor de Britse pers. Zie voor relevante titels: J. SERVAES, *Een beknopte bibliografie voor de sociaal-economische studie van mediastrukturen*, in: *Communicatie*, 7/1977, nr. 3, pp. 28-29.

(7) Vgl. bijvoorbeeld: Harford THOMAS, *Newspaper crisis. A study of developments in the national press of Britain 1966-67*, Zürich (UPI) 1967 voor de situatie van de kranten die overleefde bleven. Over de verdwenen kranten informeert, behalve Luykx, t.a.p., beknoppt ook: H. PRAKKE e.a. (Hrsg.), *Handbuch der Weltpresse*, dl. 1: *Die Pressesysteme der Welt*, Köln/Opladen 1970, pp. 184-192.

(8) Zie in dit verband: W. WOLTZ, *De wonderse wereld van Fleet Street. Wie drukt er wat in de krant*, in: *NRC Handelsblad* d.d. 5 februari 1977.

(9) Actuele overzichten van de structuur van de Britse pers bieden: *Britain 1976. An official handbook*, London (1976), pp. 435-443, *Report of the Royal Commission on the Press*, London 1979 en J.-C. SERGEANT, *La presse britannique: Fleet Street à l'heure du bilan*, in: *Presse Actualité*, nr. 122 (november 1977), pp. 56-63.

(10) Vgl.: *A 15-day strike for 0.6 per cent?*, in: *fiej-bulletin*, 28/1976, nr. 110, pp. 6-10 en P. HARTMANN, *Mobilmachung. Der Arbeitskampf in der Druckindustrie 1976*, Mainz 1977.

(11) Zie voor een helder overzicht hiervan: J. SCHONEVELD, *Automatisering van de tekstverwerking bij dagbladen*, in: *Informatie*, 19/1977, nr. 5, pp. 253-308.

(12) Vgl. P. VAN SEETERS, *Nieuwe techniek bron van groter wordende onrust voor grafici*, in: *De Journalist*, 29/1978, nr. 10, pp. 30-31.

De Algemene Nederlandse Grafische Bond (ANGB), met 33.000 leden de grootste bond, en de Grafische Bond NKV hebben aangekondigd met ingang van 1 januari 1979 de Federatie Druk en Papier (FDP) te zullen vormen. De federatie zal 50.000 leden tellen. De Nederlandse Christelijke Grafische Bond (NCGB), aangesloten bij het Christelijk Nationaal Vakverbond, blijft buiten de federatie. Door een fusie van het Koninklijk Nederlands Verbond van Drukkerijen en de Vereniging van Grafische Reproductie-Ondernemingen met ingang van 1 januari 1977 ontstond één werkgeversorganisatie die thans Koninklijk Verbond van Grafische Ondernemingen (KVGO) heet.

(13) Zie voor een uitvoerig verslag: *De Dagbladers*, 31/1978, nr. 3, pp. 5-8

(14) Verder uitgewerkt in: Joao HE-MELS, *Persvrijheid? Antwoord aan uilen en valken*, Amsterdam 1975, speciaal pp. 85-96.